
Az ukrán válság politikai és gazdasági vetületei, avagy az EU szankciók hatékonysága

Mátyás Imre*

Jelen tanulmány a már több mint 7 éve tartó ukrán válság lehetséges okait mutatja be. Milyen alaphelyzetből indult a folyamat, milyen okok vezettek a jelenlegi súlyos szituációhoz, van-e megoldási lehetőség, van-e kézzelfogható hatása a szankcióknak? Helyreállítható-e Ukrajna területi integritása vagy felbomlik az alig független állam? Ezen kérdésekre keressük a választ a tanulmányban.

Kulcsszavak: Ukrajna, Oroszország, EU, gazdasági szankciók, hatékonyság, területi egység

Political and economical aspects of the Ukrainian crisis or the efficiency of the EU sanctions

The present paper is dealing with the fundamental reasons of the Ukrainian crisis lasting for more than seven years. What were the starting points, what causes led to the present critical situation, is there any way to find a solution, is there any evident effect of the economic sanctions? Can the Ukrainian territorial integrity be restored or is the newly independent state going to fall? These questions are investigated in the present paper.

Key words: Ukraine, Russia, EU, economic sanctions, efficiency, territorial integrity

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1477>

1. Bevezető gondolatok

Ukrajna geopolitikai jelentősége vitathatatlan, a kelet és nyugat közötti kapcsolatot jelentette hosszú időn keresztül, mind gazdasági, mind politikai szempontból. A XX. század határváltozásainak Ukrajna egyértelműen a nyertese volt, hiszen önállóvá válásával olyan területek felett nyert kontrollt, amelyekhez korábban vajmi kevés köze volt.¹ A Szovjetunió felbomlása után a független Ukrajna komoly gazdasági kihívásokkal szembesült, az elmaradott, poszkommunista ipar nem volt képes olyan gazdasági teljesítményt nyújtani, ami garantálta volna a bővülést és a munkaképes lakosság megtartását. Geopolitikai kérdések is rendszerint felmerültek, az újra erőre kapó Oroszország mintegy pufferzónának tekintette és tekinti ma is Ukrajnát és Fehéroroszországot, ezért rendkívül kényes kérdés mindkét ország európai integrációja, de még csak az útkeresési próbálkozások is folyamatos feszültséget jelentenek.

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Magánjogi Intézeti Tanszék.

¹ Ld. Galícia, Kárpátalja, Krím-félsziget.

Ukrajna hosszú időn keresztül, egyértelműen pro-orosz álláspontot képviselt, fel sem merült sem a kormányokban, sem pedig a választókban, hogy ennek máshogy kéne lennie. Nem is nagyon volt erre ésszerű lehetőség, hiszen nem célszerű a szomszédban lakó medve bajuszát húzgálni, ami mind gazdaságilag, mind politikailag igen komoly kellemetlenséget okozhat a rebellis egykori szövetségesnek. Itt még nem is beszéltünk az esetleges atlanti katonai szövetséghez való közeledésről, ami egyértelmű hadüzenet lenne Oroszország számára.

A fentiek alapján Ukrajna válaszút elé került. Marad az orosz érdekszférában, ezzel biztosítva a hosszú távon is megfizethető energia- és nyersanyag-ellátást, vagy a kockázatosabb, de akár kifizetődőbb megoldást választja, és próbál közeledni az európai és atlanti szövetségi rendszerekhez. Az első változat a biztonság és változatlanság opciója volt, minden marad a régiben jelisével, míg a második a merész kockáztatásé, amely Európához közelítő életszínvonallal kecsegtetett, ám ennek az ára mindmáig ismeretlen, és legrosszabb esetben akár Ukrajna felbomlásával is járhat.

A fenti racionális megfontolások ellenére Ukrajnában, ahol a mindent átszövő korrupció és az oligarchák elképzelhetetlen hatalma joggal irritálta a lakosságot, némi külső segítség hatására a második változat mellett döntöttek.

2. A narancsos forradalom

A narancsos forradalom néven ismert tüntetéssorozatra 2004. november 22. és 2005. január 23. között került sor Ukrajnában. Nevét a megmozdulásokban vezető szerepet játszó Mi Ukrajnánk politikai tömörülés narancsos jelképéről kapta. Kirobbanásának oka az elnökválasztás volt, amelyen a két ősi rivális, az oroszbarát Viktor Janukovics és a nyugati közeledés híve, Viktor Juscsenko csapott össze.

A Szovjetunió felbomlása pozitív fejlemény volt Ukrajna számára, hiszen a függetlenséggel több évszázados álom vált valóra. A demokrácia, a dolgok természetéből adódóan azonban teljesen ismeretlen fogalom volt arrafelé, ennek ellenére viszonylag könnyen sikerült politikai berendezkedést váltani. A függetlenség 1991-es kikiáltását követően az ország demokratikus fejlődési pályára állt, azonban akadtak döccenők. Ukrajnában ugyanis kulturálisan és nyelvileg is komoly töréspont figyelhető meg. Nyugat-Ukrajna felvilágosultabb fejlettebb, inkább az európai hagyományokra épít (mint korábban is utaltam rá, a mai Nyugat-Ukrajna, azaz Galícia évszázadokig Lengyelországhoz tartozott), és a lakosság nagy részének ukrán identitástudata van,² addig Kelet-Ukrajnában főként oroszul beszélő, orosz nemzetiségű polgárok élnek, akiktől nem állnak messze a

² A szerző személyes tapasztalata, hogy egy ungvári, magyar és német gyökerekkel rendelkező, erőszakosan ukránosított család 1996 és 1999-ben született fiúgyermekei, bár ukrán iskolába jártak és ukrán nevelést kaptak, soha nem tartották magukat ukránnak. Mára mindketten, autodidakta tanulás után, jól beszélnek magyarul és magyar állampolgárok.

Az igen összetett ukrán nyelvi helyzetről bővebben ld.

Csernicsko István: Narancsos kacsa, a narancsos forradalom nyelvi ideológiája
http://real.mtak.hu/23638/1/Csernicsko_16_EK_kotet_u.pdf (2021. 11. 28.)

szeparatista törekvések sem, ahogy ez a Donbász vagy a Krím esetében mára már az egész világ számára nyilvánvalóvá vált.

„Az országot klánok és oligarchák irányítják, a legerősebb klán a donyecki (vagyis a kelet-ukrajnai ipari vidékhez köthető), amelynek jelöltjeként indult Viktor Janukovics a választásokon. Az ő jelölését Kucsma, a leköszönő elnök is támogatta, Vlagyimir Putyin pedig mindent megtett annak érdekében, hogy kinyilvánítsa, hogy Oroszország is Janukovicsot szeretné látni az elnöki székben.

A másik Viktor, vagyis Viktor Juscsenko az ukrán nemzeti illetve a nyugatbarát erőket képviselte a választásokon. 1993-99 között ő volt az Ukrán Nemzeti Bank elnöke, a pénzügyrendszert ő stabilizálta, ő vezette be a máig is érvényes fizetőeszközt, a hrvnyját.”³

A tét tehát az oroszbarát status quo fennmaradása vagy pedig a nyugati közeledés lehetőségének a megragadása volt.

A 2004. november 21.-én lezajlott választásokon hivatalosan Viktor Janukovicsot győzött, de még ezen a napon számos választási megfigyelő adott tájékoztatást arról, hogy az elnökválasztás eredményét több helyen és több módszerrel is manipulálták. A hírre előbb Kijevben, majd országosan is civil ellenállási mozgalom szerveződött, amely tüntetések, munkabeszüntetés, ülősztrájk formájában adta a rezsimitudtára, hogy a nép nem fogadja el a választások eredményét.

A választás napján az első exit poll felmérés Janukovics 54%-os előnyét mutatta Juscsenko 43%-os teljesítményével szemben, azonban az ezt követő híradások ennek ellentmondó értékeket mutattak.

Az ellenzéki tábor, benne a teljes narancsos forradalomban is komoly szerepet játszó Pora⁴ ifjúsági szervezettel a kijevi függetlenség téren gyülekezett, ahol kivetítőn keresztül várták a tájékoztatást a legfrissebb eredményekről. Nem is csoda, hogy pattanásig feszült a helyzet, hiszen mindenki tudta, hogy a választás eredménye akár évtizedekre is meghatározhatja Ukrajna jövőjét.

Bár a polgári ellenállás az elnökválasztáson elkövetett csálások miatt indult el, azonban a hetek, hónapok folyamán a teljes, korrupt ukrán politikai elit elleni fellépéssé szélesedett. A tüntetők kitarítottak hóban, fagyban, jellegzetesen sátrakban maradtak kint a tereken, és végül elérték, hogy a 2005 januárjában megismételt választáson a nyugatbarát Viktor Juscsenkót választották Ukrajna elnökévé.

³ Milován Orsolya: „Eszmékért és elvekért harcoltunk...” avagy hogyan függ össze az ukrain narancsos forradalom, a Pora és Soros György http://jesz.ajk.elte.hu/milovan27.html#_ftn2 (2021. 11. 27.)

⁴ A Pora ukránul *Itt az idő!* egy független ifjúsági mozgalom, amely 2004-ben jött létre azzal a céllal, hogy az autoriternek és korruptnak tartott Kucsma –rendszerrel szembeni fellépéshez egységbe szervezze a fiatalokat és iránymutatást adjon nekik a demokrácia megvalósítása érdekében. folytatott küzdelemhez. A szervezet a narancsos forradalom után két részre szakadt, a Fekete Pora megmaradt az eredeti, demokráciát követelő és az autoriter vezetési stílust elutasító, független diákszervezetnek, míg a Sárga Pora, amelyben politikai ambíciókat dédelgető, az ellenzéki pártokkal jó viszonyt ápoló politikusok vettek részt, 2005-ben párttá alakult, és politikai szervezetként folytatta munkásságát. Ld ehhez: Vladislav Kaszkiv: Case study Pora- „Pora – vanguard of the victory”, <http://pora.org.ua/content/blogcategory/141/206/> (2021. 11. 28.)

3. A narancsos forradalomtól a Majdanig

Az addig is megosztott Ukrajna a tömegtüntetések és az ellenzéki győzelem után szinte még nagyobb válságba került. Bár nyugati szemmel azt hihetjük, hogy a teljes ukrán lakosság elsöprő vágya volt a korrump oligarchák menesztése, és modern felfogású, nyugati szemléletű, valós demokráciát akaró és megvalósító vezetés megválasztása, ezt korántsem volt így.

A már korábban is említett kelet-nyugat ellentét Ukrajnában sokkal nagyobb volt, mint az gondolták. Az ukrán alkotmány értelmében Ukrajna nemzetállam, a kettős állampolgárságot sem ismeri el.⁵ A nyelvtörvény ehhez az egynyelvűséget is hozzáteszi jóllehet nem nehéz felfedezni, hogy mindez csupán illúzió. Azonban az ország lakosságának több mint fele napi szinten használja az orosz nyelvet, több mint 30%-ának pedig az anyanyelve is orosz.⁶ Ez azt jelenti, hogy nagyon sok ukrán nemzetiségű állampolgár is orosz anyanyelvű, amiről a mindenkori, nacionalista öntudattól fűtött ukrán vezetés nem volt hajlandó tudomást venni. Kelet-Ukrajnában egybefüggő területen, masszív tömbben élnek az orosz anyanyelvű ukrán állampolgárok, ami igen komoly problémát jelentett Kijev számára 2004 előtt is, de utána még inkább.

A hatalmat kereső politikusoknak azonban vigyázni kellett, mit és hogyan tesznek, hiszen gazdasági szempontból fenn kellett tartani a jó viszonyt Oroszországgal, ennek pedig az volt az ára, hogy nem kezdhettek erőszakos ukránosításba az orosz nyelvű területeken. Bár a gazdasági megfontolások kiemelten fontosak voltak Kijev számára, azt is jól tudták, hogy a masszív kisebbséget se lenyelni, se kiköpni nem tudják, és mint egy ötödik hadoszlop állandó veszélyt jelent a frissen függetlenedett állam területi integritása tekintetében, Mint később kiderült, ez a félelmük messze nem volt alaptalan.

Míg a korábbi elnökök, a posztkommunista Leonyid Kravcsuk és a mindkét oldal kezgyét kereső Leonyid Kucsma lassan, feltűnés nélkül próbálták végrehajtani a nyelvi asszimilációt, a helyzet egyre inkább fokozódott, amire konkrét választ kellett adni.

A narancsos forradalom kimenetele nem azt sugallta, hogy drasztikus eszközök bevezetése készül, hiszen a nyugatbarát Juscsenkotól mind a nyugati elemzők, mind az ukrán lakosság liberális, a nyugati, európai értékeket szem előtt tartó politikát várt. Gazdasági szempontból Ukrajna ebben az időszakban felívelő ciklusban volt, nőtt a GDP, alacsony volt az infláció és az olcsó orosz gáz biztosította, hogy az ipar viszonylag versenyképes legyen. Azonban a 2008-as válság igen komolyan betette a kaput, és megghiúsította azon várakozásokat, hogy a GDP megközelítheti vagy túl is szárnyalhatja az 1992-es bázisét.⁷

⁵ Sőt, mi több, egyenesen üldözi. Ukrajna 2021. március elején elnöki rendeletben tiltotta meg a kettős állampolgárok bármilyen hivatalviselését az országban.

Varga Csilla: Kettős állampolgárság – az élet hol ad, hol elvesz

<https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2021/04/21/kettos-allampolgarsag-az-elet-hol-ad-hol-elvesz> (2021. 11. 28.)

⁶ Cserniczkó i. m. 193. o.

⁷ <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ukraine/> (2021. 11. 30.)

A világgazdasági hatások mellett még a nagy szomszéd is okozott némi fejtörést, hiszen jelentősen emelte a gáz árát, ami minden szempontból rendkívül kellemetlenül érintette Ukrajnát.

A narancsos forradalom végül Janukovics 2010-es győzelmével végleg elbukott, és ekkor reálisnak tűnt az a forgatókönyv, hogy az ország, a nyugati gazdasági lobbisták legnagyobb bánatára végleg Oroszország kebelére borul. Ezt nyilván nem hagyhatták az ukrán piacon hatalmas potenciált látó euro-atlanti érdekkörök, ezért Janukovics elnök ciklusa alatt folyamatosan próbálták a nyugati orientációt feléleszteni és Kijevet minden lehetséges módon leválasztani Moszkváról.

A fentiek alapján nem meglepő, hogy Janukovics nem töltötte ki mandátumát, hiszen már 2013-ban tüntetések kezdődtek ellene és oroszbarát rendszere ellen, amelyek később véres eseményekbe torkolltak.

A gazdaságilag kihívásokkal küzdő ország 2013 őszén válaszút elé érkezett. Vagy szorosabbra fonja kapcsolatait Oroszországgal, vagy pedig az európai, sőt atlanti integráció mellett teszi le a voksát.

Előbbi mellett szólt a hagyományosan szoros gazdasági kapcsolatokon túl a közös (sokszor azonban jelentős konfliktusokkal terhelt) múlt, valamint az, hogy nem célszerű a szomszédban szunnyadó medve bajuszát húzogatni. Viktor Janukovics ukrán elnök terve egészen az Oroszországgal kötendő vámunióig terjedt, amely hosszú távra elkötelezte volna Ukrajnát az eurázsiai erőterben.

A másik lehetőség az Európai Unióval kötendő társulási megállapodást foglalta magába, amely enyhített volna a keleti gazdasági függésen, és nyilvánvalóan demokratizálta volna Ukrajnát,⁸ amely ezzel párhuzamosan nyitottabbá tette volna a társadalmat.

Ukrajna két vasat tartott a tűzben, noha Moszkva többször is határozottan jelezte, nem nézi jó szemmel a nyugat felé kacsintgatást. Az ukrán vezetés mégis hajlott a társulási megállapodás aláírására.

A ceremóniára Vilniusban került volna sor, ahol a harmadik keleti partnerségi csúcstalálkozót rendezték 2013. november 28-29.-én. A keleti partnerségben Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Grúzia, Moldova, Örményország és Ukrajna vesz részt, célja pedig – nyugati megítélés szerint – pozitív gazdasági és társadalmi folyamatok elősegítése a fenti államokban.⁹ Grúzia és Moldova parafálta az EU-val kötendő társulási megállapodásokat, amelyek rendelkezéseket tartalmaznak a mélyreható és átfogó szabadkereskedelmi megállapodások megkötésére

⁸ Ehhez ld. a demokráciaexport és vallásexport párhuzamot részletesen Mátyás Imre: Az ukrán válság jogi nézőpontból – a gazdasági szankciók *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica Tomus XXXIII* (2015) 161. o.

⁹ A csúcstalálkozóról Herman Van Rompuy, az Európai Tanács elnöke az alábbiakat mondta:

„A mai napon üdvözlöttük a varsói csúcstalálkozó óta eltelt időben a keleti partnerség megerősítése érdekében tett lépéseket. A keleti partnerség célja egy olyan közös térség létrehozása, ahol megvalósul a demokrácia, mint közös érték, a jólét és a stabilitás, és ahol fokozott mértékben kerül sor együttműködésre és különböző cserékre. Megállapodtunk abban, hogy fontos tovább erősíteni a közöttünk lévő kötelekeket. Az esetleges konfliktusok megoldása, a bizalom erősítése és a jószomszédi viszony ápolása alapvető fontosságú a régió békéjéhez, gazdasági és társadalmi fejlődéséhez, valamint az országok közötti együttműködéshez.”

<http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/eastern-partnership-summit-preparations-signing-of-association-agreements?lang=hu> (2021. 11. 28.)

vonatkozóan, Ukrajna azonban visszalépett ettől az aktustól. A vilniusi csúcs előtt egy héttel ugyanis az ukrán kormány úgy döntött, hogy felfüggeszti a társulási megállapodás megkötésére irányuló előkészületeket, azzal magyarázva a döntést, hogy fejleszteni kell a gazdasági kapcsolatokat Oroszországgal és a FÁK-tagokkal, továbbá, hogy a megállapodás véglegesítése előtt az EU-nak pénzügyi támogatásban kellene részesíteni Ukrajnát.¹⁰ Jóllehet, az ukrán kormány nem zárta ki véglegesen a megállapodást, azonban mégis jelzésértékű döntés született Ukrajna jövőjét illetően.

Nehezen lenne kijelenthető, hogy az események minden előzményt nélkülöztek volna. Az Európai Parlament már 2013. szeptember 12.-én állásfoglalást tett közzé, amelyben határozottan felszólította Oroszországot, hogy tartózkodjon a nyomásgyakorlás eszközeitől a keleti partnerségben részes államok vonatkozásában.¹¹ A figyelmeztetés nem vezetett eredményre, az oroszok igen súlyos gazdasági szankciókat helyeztek kilátásba Ukrajnával szemben arra az estre, ha nyugat felé nyitnának. Ennek megfelelően sikerült is elrettenteni az ukrán kormányt a nyugati közeledéstől. A nyugatbarát ukránoknak ez volt az utolsó csepp a pohárban, hiszen minden reményük veszni látszott.

A (Euro)Majdan néven ismertté vált megmozdulások nagyon hasonlítottak a 9 évvel korábbi narancsos forradalomhoz, azzal a különbséggel, hogy immáron sokkal nagyobb volt a tét, amelyben a nagyhatalmak játszottak az ukrán polgárok életével és Ukrajna jövőjével.

A belpolitikai helyzet igen súlyos erőszakspirálba torkollott. Az Európa-párti ukránok november 21.-én vonultak az utcákra, amely hónapokig tartó hatalmas tüntetéssorozathoz vezetett. A kaotikus helyzetre jellemző, hogy beszámolók érkeztek a rendőrség és a katonaság kegyetlenkedéseiről, ellenzék által felbérelt orvlövészekről, akik azzal a céllal gyilkolástak, hogy a kormányra tereljék a gyanút, vagy éppen idegen államok zsoldosairól, aki részt vettek a tüntetéseken és a kapcsolódó harcokban. Bár a történések még ma sem tisztázottak, az ukrán nép nyugatbarát része kitartott, és megdöntötte Janukovics ukrán elnök hatalmát, aki február 22.-én menekült el rezidenciájáról, hogy kisebb kitérők után végül Oroszországban találjon menedéket.

A több halálos áldozatot követelő tüntetéssorozat végül ismét a nyugati szimpatizánsok győzelmével végződött, Janukovics menekülése előrehozott választásokat eredményezett. Itt Petro Porosenko milliárdos üzletember pártja, a

¹⁰ Janukovics: „Ukrajna gazdasági és pénzügyi támogatást vár az Európai Uniótól, mielőtt aláírná vele a tervezett társulási szerződést. Azt szeretnénk, ha európai kollégáink határozott lépéseket tennének, ami a fejlesztéseket és a pénzügyi-gazdasági támogatási program megvalósítását illeti. Kijev konkrétan abban érdekelt, hogy "elfogadható feltételek mellett" újrainduljon az együttműködés a Nemzetközi Valutaalappal (IMF) és a Világbankkal. Ezenkívül azt is szeretné, hogy az EU nyújtson segítséget az ukrán gázvezetékek modernizálásában, illetve hogy oldja fel az egyes ukrán exporttermékeket sújtó kereskedelmi korlátozásokat.”

http://hvg.hu/vilag/20131129_Ukrajna_gazdasagi_tamogatast_var_az_EUto (2021. 11. 28.)

¹¹ Az Európai Parlament 2013. szeptember 12-i állásfoglalása az Oroszország által a keleti partnerség országaira gyakorolt nyomásról (a közeljövőben, Vilniusban megrendezésre kerülő keleti partnerségi csúcstalálkozóval összefüggésben)

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2013-0383&language=HU>, (2021. 11. 28.)

Blokk győzedelmeskedett, míg maga Porosenko 2014. május 25.-én megnyerte az elnökválasztást, és június 7.-én hivatalba lépett. Janukovics Oroszországba menekülése ellenére is legitim elnöknek tartotta magát, ami azzal a sajátos helyzettel járt, hogy egyfajta interregnum állott elő, így még a szándék megléte mellett sem volt alkotmányosan egyértelmű, hogy az új elnök, Porosenko aláírhatja-e a hön óhajtott Társulási Megállapodást.¹² Az Euromajdan tehát elérte célját, Ukrajna gazdasági szövetségre lépett a nyugattal, ami viszont az orosz befolyás gyengítését és az Oroszországgal szembeni tudatos szembehelyezkedést jelentette. Azt azonban egyetlen elemző sem gondolhatta komolyan, hogy Moszkva tétlenül nézi, ahogy kiénekelik a 45 milliós piacot a szájából.

4. Az időzített bomba

Írásomban már hivatkoztam rá, hogy az ukrán területi és etnikai megosztottság időzített bombaként ketyegett az újonnan függetlenné vált ország területi integritása tekintetében. Tovább árnyalja a képet, hogy Oroszország nem ismerte el a 2014 februári választások eredményét, és ez bátorítást adott a kelet-ukrajnai, döntően orosz nemzetiségű és ukránként is Oroszországgal szimpatizáló lakosságnak, hogy maguk is így tegyenek. További olaj volt a tűzre, hogy 2014. február 27.-én Oroszország, a helyi lakosok önrendelkezési jogára hivatkozva, villámgyorsan, harc nélkül megszállta és annektálta a Krím-félszigetet, amely manóvert a 2014. március 16.-án megtartott népszavazás egyértelműnek mondott eredménye volt hivatott igazolni.¹³ Bár a népszavazás érvényességét és az agresszió eredményét egyetlen állam sem ismerte el, a Krím-félsziget immáron több mint hét éve orosz fennhatóság alatt áll, és az ukránoknak semmi esélyük nincs arra, hogy visszaszerezzék azt.¹⁴

¹² A megmozdulások nyugvópontra jutásával, 2014. február 22-én, Arszenyij Jacenyuk vezetésével felálló új kormány egyértelmű célja volt, hogy befejezze a Társulási Szerződés aláírási folyamatát. „Azonban az egyezmény aláírása intézményi akadályokba ütközött, ugyanis az ukrán alkotmány értelmében, csak az ország elnöke jogosult nemzetközi egyezmény aláírására. Janukovics elmenekült az országból, az átmeneti kormány vezetőjének legitimitása pedig megkérdőjelezhető, hiszen a Parlament nevezte ki, nem választások útján került az ország élére. Végül a Társulási Szerződés egy részének, a politikai rendelkezéseinek aláírására 2014. március 21-én történt meg. 2014. április 14-én a Parlament és a Tanács elfogadta azt a rendeletet, mely által csökkentik vagy egyes esetekben el is törlik az Ukrajnából érkező áruk vámját. A Társulási Szerződés részleges aláírása politikai elköteleződést tükröz a közös értékek és célok megvalósítása iránt. A politikai rendelkezések meglehetősen általános jellegűek, viszont a többszintű politikai párbeszéd mellett tartalmaznak konvergenciát a KKBP területén is. Az újonnan megválasztott Petro Poroshenko írta alá a teljes egyezményt 2014. június 27-én.”

Szabó Fruzsina Mariann: EU-Ukrajna Társulási Szerződés, avagy az európai integráció új formája *Debreceni Jogi Műhely*, 2014. évi (XI. évfolyam) 3–4. szám (2014. december 30.) (2021. 11. 26.)

¹³ Hozzá tartozik a teljes képhez, hogy a Krím sosem volt Ukrajna része, amíg Hruscsov pártfőtitkár 1954. február 19-én, egy adminisztratív döntéssel Ukrajnának nem ajándékozta.

¹⁴ Katonai beavatkozás lehetőségének hiányában a nyugati országok gazdasági szankciókkal próbálták Oroszországot jobb belátásra bírni, vajmi kevés eredménnyel. A szankciók kontraproduktív jellegéről bővebben:

Az igazi robbanás azonban 2014 áprilisában jött el, amikor a szinte tisztán oroszajkú Donbász előbb kikiáltotta a Donyecki Népköztársaságot, majd kinyilvánította szándékát, hogy egyesülni kíván Oroszországgal.

Mind a Krím elcsatolása, mind a szakadároknak nyújtott vélelmezett orosz támogatás komoly nemzetközi felháborodást keltett, a status quo megváltoztatását az államok nagy része agresszióként értékelte és ellenlépéseket fontolgatott.

Ezek az ellenlépések azonban nem lehettek olyan konkrétak, mint például 1999-ben Szerbia esetében, hiszen itt a világ egyik vezető katonai hatalma állt a másik oldalon, amellyel szemben nyílt katonai erő alkalmazása könnyen regionális, de akár világméretű konfliktussá is eszkalálódhatott volna. Nem maradt más lehetőség, mint a gazdasági embargó bevezetése, amelytől azt várták, hogy térdre kényszeríti Oroszországot.

Nos, az elmúlt 7 év tanulságai alapján levonhatjuk a következtetést, hogy ez balga várakozásnak bizonyult, a 2021 második felében kialakult világpiaci helyzet alapján Oroszország erősebbnek tűnik, mint valaha, gazdasági ereje jóval meghaladja a Szovjetunió fénykorában elért szintet, katonai potenciálja pedig olyan mértékű, hogy egy globális konfliktus kirobbantásának biztos tudata nélkül nem lehet vele szembefordulni.¹⁵

5. Az Európai Unió reakciója

A kelet-ukrajnai agresszió/polgárháború igen komoly következményekkel járt Ukrajna szempontjából, valójában a teljes államiságát kérdőjelezi meg és teszi kockára már nyolcadik éve. A nyugati országok a katonai beavatkozás lehetőségének híján gazdasági szankciókkal próbálták orvosolni a helyzetet, amelyekre Oroszország természetesen ellenlépésekkel élt.¹⁶ Az alábbiakban ezen szankciók hatékonyságát vesszük górcső alá.

A már hivatkozott két cikk részletesen elemezte a 2014-ben bevezetett nyugati szankciókat, amelyek célja az volt, hogy Oroszország a rá kifejtett gazdasági nyomás eredményeképpen vonuljon ki a Krímből és hagyjon fel a szakadár kelet-ukrajnai erők támogatásával.¹⁷ Mint azt korábban rögzítettük, a gazdasági szankciók már a bevezetésük alkalmával sem kecsegtettek nagy eredménnyel, és legalább annyira érintették az azokat bevezető államok piacát, mint a

Mátyási Imre: Gazdasági szankciók, mint a politikai viták megoldásának módszere – az ukrán válság in: *Bona Iuris Margaritas Quaerens – Emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére* (szerk. Szabó Sarolta) 189-204. o. Pázmány Press, Budapest, 2015

¹⁵ www.globalfirepower.com (2021. 11. 28.)

¹⁶ Ld. 14. lábjegyzet

¹⁷ „Az EU először 2014. március 17-én alkalmazott egyedi korlátozó intézkedéseket azokra az indokolatlan cselekményekre válaszul, amelyekkel Oroszország szándékosan aláásta és destabilizálta Ukrajna területi integritását. Az ukrajnai válság nyomán az EU más intézkedéseket, így például az orosz gazdaság bizonyos ágazatait célzó gazdasági szankciókat, valamint a Krímmel és Szevasztopollal fennálló gazdasági kapcsolatokat érintő korlátozásokat is bevezetett.”
<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions/ukraine-crisis/> (2021. 11. 28.)

célországot.¹⁸ Azt követően az EU minden évben megújította, illetve bővítette a szankciókat, valamint az azokkal érintett személyek és szervezetek listáját.¹⁹

Nem különösebben nehéz felkerülni erre a listára, elég annyi, hogy bármilyen formában részt vegyen valaki a krími orosz impérium fenntartásának elősegítésében, vagy a kelet-ukrajnai szakadárak bármilyen nemű támogatásában. Beletartozik ebbe a körbe az ukrán állami vagyon hűtlen kezelése vagy az ukrán állami vagyonban veszteséget okozó hivatali visszaélés, Ukrajna területi integritását, szuverenitását és függetlenségét aláásó vagy fenyegető cselekmény, a kercsi-szorosi és azovi-tengeri helyzet eskalálódása és a nemzetközi jog Oroszország általi megsértése és az ezekkel kapcsolatos katonai erő indokolatlan bevetése, de például a szakadár területeken lezajló választásokban való részvétel²⁰ vagy a kercsi híd építésében való közreműködés²¹ is megfelelő alapot szolgáltat erre.

Hogy az EU mennyire komolyan veszi az Oroszország elleni szankciókat, mutatja, hogy 2015-ben 13, 2016-ban 6, 2017-ben 8, 2018-ban 9, 2019-ben 6, 2020-ban 6 és 2021-ben mindeddig 6 intézkedés született a kérdésben. 2021-ben

¹⁸ A szankciók természetesen Magyarországot is sújtják, amely 2013-ban mintegy 70 milliárd forint értékben exportált mezőgazdasági termékeket Oroszországba, ebből a zöldség és gyümölcsexport nagyjából 15-20 milliárd forintot tett ki. Az Európai Unió ugyan vállalta, hogy megtéríti az embargó által érintett szektorok kárát, a teljes kártérítés illuzórikus elképzelés csupán. Már az előzetes igénybejelentések is jóval meghaladták a rendelkezésre álló keretösszeget, így vagy az egyes államok nyújtanak támogatást a nagypolitika arénájában zajló csatározások miatt károsult termelőknek, vagy hoppon maradnak. Ehhez:

<https://moszkva.mfa.gov.hu/page/a-magyar-orosz-gazdasagi-egyuettmukoedesrol> (2021. 11. 29.)

¹⁹ Kiváló kronológiai kimutatás az Ukrajna területi egységét aláásó tevékenységet végző személyekkel és szervezetekkel szemben bevezetett szankciókról:

<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/> (2021. 11. 26.)

²⁰ Council Decision (CFSP) 2018/1930 of 10 December 2018 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine
ST/14818/2018/INIT

OJ L 313I, 10.12.2018, p. 5–7 (2021. 11. 27.)

²¹ Az EU újabb hat szervezetet vett fel a szankciós jegyzékbe, mert részt vettek a jogellenesen annektált Krím félszigetet Oroszországgal összekötő kercsi híd építésében. Tevékenységükkel támogatták a jogellenesen annektált Krím félsziget feletti orosz ellenőrzés megszilárdítását, ami még jobban aláássa Ukrajna területi integritását, szuverenitását és függetlenségét.

A végrehajtási rendelet szövegéből:

(1) A Tanács 2014. március 17-én elfogadta a 269/2014/EU rendeletet.

(2) Az Unió Krím és Szevasztopol jogellenes annektálásával kapcsolatos el nem ismerési politikájának részeként a Tanács a Kercsi-szorosi híd megépítését olyan további fellépésnek tekinti, amely aláássa Ukrajna területi integritását, szuverenitását és függetlenségét.

(3) E híd megépítése és 2018. május 15-i hivatalos átadása kulcsfontosságú szimbolikus lépést jelent annak irányába, hogy az Oroszországi Föderáció megszilárdítsa a jogellenesen annektált Krím és Szevasztopol fölötti ellenőrzést, és folytassa a félsziget Ukrajnától való elszigetelését.

Council Implementing Regulation (EU) 2018/1072 of 30 July 2018 implementing Regulation (EU) No 269/2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine

ST/10764/2018/INIT

OJ L 194, 31.7.2018, p. 27–29 (2021. 11. 28.)

tehát az Európai Unió változatlanul fenn kívánja tartani a szankciókat, sőt folyamatosan bővíti azokat.

A főképvisező a Krím-félsziget és Szevasztopol Oroszországi Föderáció általi annektálásának hetedik évfordulóján, 2021. február 25.-én tett nyilatkozatában élesen bírálta Oroszországot a nemzetközi jog, valamint az emberi jogok megsértéséért az elfoglalt területeken, és felszólította Moszkvát, hogy állítsa helyre a törvényes állapotokat.²²

Az Oroszországi Föderációval kapcsolatos gazdasági intézkedések viszonylag egyértelműek. A személyekkel és szervezetekkel kapcsolatos szankciókat úgy kell elképzelni, hogy a jegyzékbe vett személyek vagyoni eszközeit befagyasztják, sem az eddigi eszközeikhez nem férhetnek hozzá, sem újakat nem szabad a rendelkezésükre bocsátani, továbbá teljes körű utazási tilalom érvényesül velük kapcsolatban, azaz nem léphetnek be az EU területére és nem haladhatnak át azon.

A Tanács október 11.-én úgy határozott, hogy további nyolc, Oroszország érdekeit támogató személlyel szemben vezet be korlátozó intézkedéseket, „*mivel e személyek aktívan támogatnak olyan tevékenységeket, illetve hajtanak végre olyan politikákat, amelyek aláássák vagy fenyegetik Ukrajna területi integritását, szuverenitását és függetlenségét.*”²³ Az Ukrajna területi integritásával kapcsolatos uniós korlátozó intézkedések jelenleg 185 személyre és 48 szervezetre vonatkoznak.²⁴

Az Európai Tanács 2020. december 17.-én hosszabbította meg az Oroszországgal szembeni gazdasági szankciókat, mégpedig hat hónapra, 2021. július 31. napjáig,²⁵ ezen határidő lejárta előtt pedig a Külügyminiszterek Tanácsa,

²² A nyilatkozat teljes szövege: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2021/02/25/ukraine-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union-on-the-illegal-annexation-of-crimea-and-sevastopol/> (2021. 11. 27.)

²³ Council Implementing Regulation (EU) 2021/1791 of 11 October 2021 implementing Regulation (EU) No 269/2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine

ST/12268/2021/INIT

OJ L 359I, 11.10.2021, p. 1–5 (2021. 11. 28.) és

Council Decision (CFSP) 2021/1792 of 11 October 2021 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine

ST/12266/2021/INIT

OJ L 359I, 11.10.2021, p. 6–10 (2021. 11. 28.)

²⁴ <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2021/10/11/ukraine-eu-sanctions-eight-more-people-over-territorial-integrity/> (2021. 11. 28.)

²⁵ A szankciók korlátozzák bizonyos orosz bankok és vállalatok elsődleges és másodlagos uniós tőkepiaci forráshoz jutását, valamint tiltják a pénzügyi támogatás formáit és a brókertevékenységet az orosz pénzügyi intézmények tekintetében. Ezenkívül tiltják valamennyi védelmi vonatkozású termék közvetlen vagy közvetett behozatalát, kivitelét vagy transzferét, valamint tilalmat vezetnek be katonai célokra vagy oroszországi katonai végfelhasználók által használható kettős felhasználású termékekre is. A szankciók mindezen felül korlátozzák Oroszország hozzáférését az orosz energiaágazatban, így például a kőolaj-kitermelésben és –feltárásban alkalmazható egyes érzékeny technológiákhoz.

<https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/12/17/russia-the-eu-prolongs-economic-sanctions-for-another-six-months/> (2021. 11. 28.)

a 2021. június 24.-25.-én tartott találkozón döntött az intézkedések további hat hónappal történő meghosszabbításáról, egészen 2022. január 31.-ig. Érdekesség, hogy ez utóbbi intézkedés nem került feltüntetésre a 19. lábjegyzetben említett, egyébként kiváló kronologikus összefoglalóban.

Egyéb hosszabbítások is történtek, az állami vagyon kezelése vagy a területi integráció aláásása miatt bizonyos személyekkel és szervezetekkel szemben bevezetett szankciókat meghosszabbították 2022. március 6.-ig, illetve március 15.-ig, továbbá 2021. június 21.-én a Tanács további egy évvel, 2022. június 23-ig meghosszabbította a Krímnek és Szevasztopolnak az Oroszországi Föderáció általi jogellenes anektálása nyomán bevezetett szankciók hatályát.²⁶

Látható tehát, hogy az EU továbbra is elkötelezett a szankciók szükségessége és fenntartása mellett, annak ellenére, hogy azok az elmúlt majdnem nyolc évben semmiféle eredményt nem hoztak a válság megoldása kapcsán.

6. Záró gondolatok

Jelen tanulmány célja annak bemutatása volt, hogy mi vezetett a 30 éve független Ukrajnában a jelenlegi, igen súlyos politikai és gazdasági krízis kialakulásához, valamint az ennek okán felbomló status quo-t milyen eszközökkel próbálja fenntartani az Európai Unió.

Meglátásom szerint a válsághoz vezető közvetlen okok az alábbiak:

- Ukrajna szinte soha nem volt önálló állam, a néplélemben mindig is tapasztalható volt a függés elfogadása, és 1991 után nem tudtak igazán élni a szabadsággal.
- Ukrajna kiemelt geopolitikai elhelyezkedése, közvetlenül Oroszország szomszédságában, amely alapvetően határozta meg és határolta be lehetőségeit.
- A mindenkori ukrán vezetés végletesen korrump és oligarchikus karaktere, amely lehetetlenné tette egy valódi, alulról fejlődő demokrácia létrejöttét.
- Az ország nagysága, amely mind lakosságában, mind területben hatalmas piacot jelent, és amely piacra úgy Oroszország, mint az atlanti hatalmak igényt formálnak.
- Az ország végletes megosztottsága, kelet és nyugat eltérő kulturális, etnikai, nyelvi állapota, amely alapvető kiindulópontja a szakadár mozgalmaknak, függetlenségi törekvéseknek.
- Fenti alapvetések a következő konklúzióra vezetnek:

²⁶ A jelenleg hatályos korlátozó intézkedések a következőkre vonatkoznak: a Krímből vagy Szevasztopolból származó termékek uniós behozatala, valamint a Krímbe vagy Szevasztopolba irányuló infrastrukturális vagy pénzügyi beruházások és turisztikai szolgáltatások. Az uniós korlátozó intézkedések hatálya kiterjed bizonyos olyan termékek és technológiák exportjára is, amelyek a közlekedési, távközlési és energiaágazatban használatosak, valamint a kőolaj, a földgáz és az ásványi anyagok kutatásához, feltárásához, illetve kitermeléséhez szükségesek, amennyiben az export krími vállalkozások részére vagy a félszigeten történő felhasználás céljából történik.

<https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2021/06/21/russia-s-illegal-annexation-of-crimea-and-sevastopol-council-renews-sanctions-for-a-further-year/> (2021. 11. 28.)

- Ukrajna területi egysége, ahogy az a Szovjetunióból való kiválásakor ismert, fenntarthatatlan.
- Ukrajna az egyetlen a volt szovjet tagköztársaságok közül, ahol a GDP nem éri el az 1991-es GDP szintjét.
- Az ukrán elit 30 év alatt nem tett semmit az államszervezet megszilárdításáért, a nyugati pénzből finanszírozott, a nyugati cégek piacra kerülését elősegítendő megtisztulási folyamat teljes kudarcot vallott.
- A munkaképes lakosság tömeges elvándorlása, drámai méreteket öltött a népességfogyás. Az 1991-es 52 millióhoz képest ma kicsivel több, mint 43 millió lakost tartanak nyilván. A külföldön dolgozó ukrán vendégmunkások által hazautalt összeg évi 15 - 20 milliárd dollár, ami kvázi lélegeztetőgép szerepét tölti be az ukrán gazdaság szempontjából, ezen összegek nélkül az utóbbi összeomlana.
- A szélsőséges ukrán nacionalizmus térnyerése, amelynek megkésett célja az orosz kisebbség visszaszorítása, asszimilálása, ellehetetlenítése, ám ezek az intézkedések minden ukrainai kisebbséget súlyosan érintenek. Tipikus példája ennek a 2019. július 16.-án elfogadott, a kisebbségek anyanyelvhasználatát és anyanyelvi oktatását ellehetetlenítő nyelvtörvény, amellyel kapcsolatban az ukrán nyelvi ombudsman azt tanácsolta, hogy költözzön más országba az, akinek nem felel meg Ukrajna vagy az ukrán nyelvtörvény.²⁷

Az egyre éleződő orosz-ukrán viszony már Ukrajna energia-ellátását veszélyezteti, egy hidegebb tél esetén komoly problémák merülhetnek fel a szolgáltatások területén. Ezt tetézi, hogy Belarusz is leállította az elektromos állam szállítását déli szomszédjába.²⁸ Ez a lépés sorozatos áramszünetekhez, sőt, akár a távfűtés leállításához is vezethet.

Ukrajna 2013/14-es nyugatra fordulása egyértelmű jel volt Oroszországnak, hogy lépnie kell, ha nem kívánja végignézni, ahogy korábbi szövetségese és fontos gazdasági partnere átáll a másik oldalra. Az egyértelmű volt, hogy a drasztikus orosz lépést nem fogják szó nélkül hagyni a nyugati államok, de ebben a kérdésben nyilvánvalóan csak gazdasági reakciók érkezhettek.

A szankciók azonban erőtlenekek, és a legkisebb elrettentő vagy visszatartó hatást sem fejtik ki Oroszországra nézve, így Ukrajna területi egységének visszaállítására semmi esély nem mutatkozik.

Láthattuk, hogy az elhibázott lehetőségek, az elpocsékolt 30 év, a mindent behálózó és megfojtó korrupció, az át nem gondolt szövetséges kapcsolatok milyen következményekkel járhatnak egy ország számára. Ukrajna esetében a

²⁷ Tarasz Kreminy, az államnyelv védelméért felelős biztos véleménye.

<https://infostart.hu/kulfold/2021/08/06/ukran-nyelvi-ombudsman-koltozson-el-ukrajnabol-akinek-nem-tetszik-a-nyelvtorveny> 2021. 11. 28.)

²⁸ A Belenergo energetikai társaság hivatalos levélben értesítette ukrainai partnereit, hogy 2021 novemberétől megszűnik a korábban megkötött keretszerződések alapján történő villamosenergia-szállítás Ukrajna Egyesített Energetikai Rendszerébe. Újabb szerződések megkötése nincs tervben. <https://www.karpatinfo.net/2021/11/9/beszuntette-az-aramszallitast-ukrajnaba-feheroroszorszag-200051816> (2021. 11. 28.)

folyamatot visszafordíthatatlannak ítélem. A polgárháború valószínűleg nem fog eszkalálódni, de legfeljebb egy laza konföderáció alakulhat ki keleti és nyugati országrész között. Oroszország soha nem fogja engedni a NATO csatlakozást, de még egy szorosabb EU együttműködés is problémásnak mutatkozhat.

Ukrajna tehát a szerencsétlen geopolitikai elhelyezkedés, a nagyhatalmi érdekek és a saját szerencséjüket építő politikusok Bermuda háromszögében egyre nehezebb helyzetbe kerül, és lassan megszűnik létezni.

Irodalomjegyzék:

- Csernicsko István: Narancsos kacska, a narancsos forradalom nyelvi ideológiája
 - http://real.mtak.hu/23638/1/Csernicsko_16_EK_kotet_u.pdf
 - Vladislav Kaszkiv: Case study Pora- „Pora – vanguard of the victory”, <http://pora.org.ua/content/blogcategory/141/206/>
 - Mátyás Imre: Gazdasági szankciók, mint a politikai viták megoldásának módszere – az ukrán válság in: *Bonas Iuris Margaritas Quaerens – Emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére* (szerk. Szabó Sarolta) 189-204. o. Pázmány Press, Budapest, 2015
 - Mátyás Imre: Az ukrán válság jogi nézőpontból – a gazdasági szankciók *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica Tomus XXXIII* (2015) 157-174. o.
 - Milován Orsolya: „Eszmékért és elvekért harcoltunk...” avagy hogyan függ össze az ukrainai narancsos forradalom, a Pora és Soros György
 - http://jesz.ajk.elte.hu/milovan27.html#_ftn2
 - Szabó Fruzsina Mariann: EU-Ukrajna Társulási Szerződés, avagy az európai integráció új formája *Debreceni Jogi Műhely*, 2014. évi (XI. évfolyam) 3–4. szám (2014. december 30.) DOI 10.24169/DJM/2014/3-4/9
 - Varga Csilla: Kettős állampolgárság – az élet hol ad, hol elvesz
 - <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2021/04/21/kettos-allampolgarsag-az-elet-hol-ad-hol-elvesz>
-
-